

Doc. JUDr. Jiří Kejř, DrSc.

Posudek o doktorské disertační práci:

Milena Bílková, **Ikonografie v utrakvistické teologii**

Již ze samého tematu disertační práce vyplývá autorčin odborný zájem jak v teologii tak i v dějinách výtvarného umění. Protože se musela zabývat i historickými okolnostmi a ideovým pozadím vzniku uměleckých děl, nabývá její práce převážně interdisciplinární povahy se záměrem všestranného objasnění náboženského a kulturního významu památek výtvarného umění 15. a 16. století, pokud mají vztah k utrakvistické církvi. Pro srovnání nezanedbává ani díla umění katolického a dospívá k závěru, že existovala díla, jež byla vyjádřením utrakvistické teologie, ale také nepopírá některé shody obou pojetí.

Autorka probírá základní principy utrakvistické teologie, jakými bylo přijímání eucharistie pod obojí způsobou, podávání eucharistie dětem, kult svatých s důrazem na uctívání Jana Husa, při čemž dovozuje rozdíl od katolického pojetí svatosti, nebo poměr k obrazům, kdy ukazuje také, že ikonoklasmus byl především otázkou prvního období radikálního husitství. Podnětně se zabývá odmítáním přílišné nádhery a množství obrazové výzdoby, která odvádí od úcty k eucharistii. Tím si připravila cestu pro poznatky, které teologické zvláštnosti utrakvismu byly inspirací pro umělecké ztvárnění a v jakých formách se tak dalo. Lze tu doplnit, že mohla podat výklad jen o těch částích husitské a obecně utrakvistické teologie, které umožňují svou podstatou umělecké ztvárnění. Je těžko představitelné, jak by mohly být výtvarně vystiženy všechny svátosti, které utrakvismus uznával vlastně ve shodě s církví katolickou.

Probírá-li pak v další části práce dochovaná umělecká díla, řadí je dle jejich námětů do skupin, které odpovídají teologickým zásadám, s důrazem na ikonografii Jana Husa, případně jiných husitských osobností (Jeroným Pražský, Jan Žižka), na ztvárnění přijímání pod obojí či na ikonografii kalicha. Stranou nenechává ani důležitý propagační prvek husitských antithesí či symbolické zobrazení husy. Sahá k příkladům z obrazů oltářních, z malby deskové i nástěnné a zvláště důležité doklady jí poskytuje malba knižní, zvláště z liturgických knih (graduály) nebo z kodexu Jenského a Göttingenského s obrazovými antithesemi. Obrazová příloha s 83 reprodukcemi prokazuje její péči o dostatečné doložení jejích závěrů.

Při výkladech o uměleckých dílech se nespokojuje popisným vystižením vnějšího ztvárnění. Pokouší se ve všech uvedených příkladech proniknout k vnitřnímu obsahu díla a jeho teologické náplně ve snaze vystihnout jeho utrakvistické zabarvení. Tím přechází od povrchní popisnosti k promyšlené ikonologii, jak se prosazuje stále důrazněji v našem dějepise výtvarných umění. Výtvarné umění tedy obsahuje skrytou symboliku, jež přesahuje pouhou ilustraci a vystihuje vyšší stupeň vzájemného pronikání teologických představ a jejich výtvarné presentace, jak autorka, byť ne výslovně, ale svými přístupy naznačuje. V tomto pojetí je umělecká úroveň díla vlastně druhotná a je proto správné, že jí autorka nevěnuje hlavní pozornost, byť ji jinak nezanedbává.

Jistě nebylo úmyslem autorky podat úplný soupis uměleckých děl s příslušnou teologickou náplní; ukazuje se totiž, že není ještě jejich počet úplný a že jsou stále možné ještě nové objevy nebo upozornění na další památky. Sám bych v této souvislosti k doplnění ikonografie kalicha poukázal na znak města Kutné Hory s kalichem, který nebyl schválen panovníkem a byl dodán jen vůlí samotného města.

Zcela samostatným přínosem autorky je pojednání o Husově kacírské čepici, jejíž výklad byl do disertace přijat ze stati, kterou již dříve publikovala. Není to jen znázornění Husovy smrti. Čepice se stává Husovým atributem jako světce.

Práce není zcela prosta několika malých nedopatření, ale žádné z nich nemění sled vývodů a spolehlivost závěrů. Jejich seznam, pokud jsem je zjistil, si dovoluji autorce předat pro další prohloubení práce a pro její případnou přípravu k tisku. Nejsou to výtky, které by znehodnotily cenu práce.

Autorka vládne přesným stylem vyjádření, spolehlivě dokládá své závěry a se značnou samostatností zpracovává složitou látku. Opírá se o hlavní literaturu, ale nevstupuje do polemiky s jejími autory, jejichž přínos uznává a akceptuje. Je možné doporučit, aby pro případné vydání práce tiskem užila nedávno vydané knihy Olivier Marin, *L'archeveque, le maitre et le dévot*. Paris 2005, která jí byla zřejmě nedostupná při psaní disertace a která by podnětně doplnila její vývody zvláště pro otázku rozvíjení úcty k eucharistii.

S plnou zodpovědností lze doporučit, aby její disertační práce byla přijata jako základ pro řízení o udělení doktorátu teologie.

Jiří Kejř